

Globální analytika Paula Kennedyho

Paul Kennedy: The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. Fontana, New York 1988, 898 stran.

Paul Kennedy: Preparing for the Twenty-first Century. Random House, New York 1993, 428 stran, ISBN 0-394-58443-0.

Profesor historie Paul Kennedy (nar. 1945) představuje již poválečnou generaci západní historiografie novodobých a nejnovějších světových dějin. Hlavní oblastí jeho zájmu byly až dosud především dějiny diplomacie, ale svými dvěma posledními pracemi postoupil směrem k tomu, co by bylo možné nazvat globální historickou analytikou. V jeho případě však nejde o nějaké teoretické konstrukce příčin vzestupu a pádu velmocí. Kennedy je a zůstává (zejména v díle *The Rise and Fall of the Great Powers*) historikem.

Paul Kennedy především velmi správně postřehl jednu ze základních slabín současné globální analytiky, která se téměř převážně soustřeďuje na historický prostor posledního půlstoletí, a stanovil si pro zkoumání svého problému období od roku 1500 (přesněji – od Vestfálského míru v roce 1648) do současnosti. Jde vskutku o velkolepé časové vymezení, s nímž nelze než souhlasit, neboť dějiny a osudy této civilizace můžeme obrazně přirovnat k toku velké řeky, která sice kamsi směřuje, ale jen zřídka kdy putuje k svému cíli přímočaře. Mění svůj tok podle povahy krajiny a ten, kdo by chtěl určit její hlavní směr podle jednoho či dvou jejích zákrutů, se může krutě mýlit. Totéž se stává analytikům světového vývoje, kteří se omezují jen na jeho malý – zpravidla nejsoučasnější – úsek.

Pro svou práci si ovšem autor musel stanovit jistá omezení, protože hlubší sledování pěti století světových dějin v celé jejich mnohotvárnosti přesahuje rámec možnosti jednotlivce. Omezení je naznačeno již názvem – *The Rise and Fall of the Great Powers*. Tato práce pojednává jen o zemích, které během té doby vstoupily na světovou scénu jako velmoci (Španělsko, Anglie, Francie, Rakousko, Rusko, Německo, USA, Japonsko).

Základní teze shrnuje P. Kennedy v knize *The Rise and Fall of the Great Powers* na straně 566. Vychází z poznatku, že zřejmě nejlepší cestou k pochopení současnosti je pohled zpět. To platí i pro vzestup a pád velkých mocností v posledních pěti stoletích. Autor zjišťuje, že existuje jistá dynamika změny velmocenského postavení, podmíněná ekonomickým a technickým vývojem, který působí na sociální strukturu, politický systém i vojenskou moc jednotlivých zemí. Rychlost této ekonomické změny není vždy stejná, neboť technické inovace a ekonomický růst závisejí na řadě vzájemně nespojitých faktorů. Působí tu individuální faktor (vynálezci i podnikatelé), stejně jako přírodní klima, nemoci, války, zeměpisné a sociální faktory atd. Navíc – v různém sociálním i zeměpisném prostředí – má značný vliv též rozdílná schopnost percepce a schopnost využití nových objevů a výrobních postupů k tvorbě bohatství.

Běžným jevem je skutečnost, že některé oblasti světa jsou relativně (a někdy i absolutně) na vzestupu a že jiné naopak zaznamenávají pokles. Tento vývoj se nikdy nezastaví, neboť lidé se vždy budou snažit zlepšit podmínky svého života. Od doby renezanace, kdy evropská civilizace začala „šturmovat nebe“, od rozkvětu přírodních věd a průmyslové revoluce působí tato dynamika změny, které jsou stále větší a nezávislejší na ostatních podmínkách.

Další autorovou tezí je tvrzení, že mohutný ekonomický růst má v dlouhodobých kontextech rozhodující vliv na vojenskou sílu a strategické postavení dané země. Svět nemusel čekat na Engelsovo zjištění, že „nic nezávisí víc na ekonomických podmínkách, než právě armáda a loďstvo“. To věděla již renezanční knížata a ovšem i Pentagon chápe, že vojenská síla závisí na adekvátní materiální podpoře, kterou může poskytnout jen kvetoucí výrobní základna, pevné finance a špičková technika. Ekonomická síla se však ne vždy a okamžitě transformuje do vojenské moci, neboť to závisí na řadě dalších faktorů – na

velikosti území a morálce národa atd. až po kompetentnost vojenského velení. Faktem ovšem zůstává, že změny ve světových mocenských vztazích následují vždy po změnách v oblasti ekonomiky. Zatím pokaždé dosáhly nakonec vítězství velmoci, které měly větší materiální zdroje.

Na výsledku jednotlivých střetnutí nemusí mnoho záležet. Ke zhroucení se lze totiž probojovat řadou vítězných bitev. Paul Kennedy sice nepodceňuje význam houževnatosti a bojového ducha armád, ale přesto soudí, že v nové a nejnovější době trvale vzrůstá význam ekonomiky, financí a technických inovací, které postupně zatlačují do pozadí hrdinství a statečnost vojáků. Názorným příkladem byl osud flotily admirála Nachimova v Černém moři v době Krymské války. Jeho válečné plachetnice neměly proti kolovým pancéřovaným francouzským a anglickým parníkům žádnou naději. Takových příkladů známe z historie mnoho.

Nepochybně významným velmocenským faktorem je rozsah území a počet obyvatelstva. Tyto faktory mohou v mnohém směru vyrovnávat rozdíly ve výzbroji a v materiálním zabezpečení armád. Například za druhé světové války nemohlo Německo vůbec uvažovat o obsazení SSSR už jen z toho důvodu, že tak obrovský prostor obsadit nelze. A německého velení se zmocňovalo od podzimu 1941 zoufalství při zjištění, že za každou zničenou sovětskou divizi nastupuje nová a další. I přes vzájemný poměr ztrát 1 : 5 (někteří ruští autoři uvádějí poměr 1 : 10) v neprospěch Rudé armády její početní stavy v průběhu války neklesaly, ale vzrůstaly. Wehrmacht byl v Sovětském svazu poražen především metodou „parního válce“ – živou silou, již měli Sověti ovšem více než Německo.

Tato obecně známá fakta P. Kennedy sice nepřehlídí, ale od řady jiných autorů se liší tím, že zpochybňuje jejich neměnný význam jako faktorů trvalých, určujících velmocenské postavení dané země. Tvrdí, že nakonec určujícím a – čím více se blížíme k naší době – významnějším faktorem jsou technické inovace, pevné finance a ekonomická síla. A dokládá tuto svou tezi statistickými přehledy, které s udivující neodbytností odpovídají skutečným proměnám, k nimž došlo v postavení velmocí v posledních pěti letech.

K nejcennějším i nejzajímavějším dokladům, o něž P. Kennedy opírá své závěry, patří množství statistických přehledů. Uvádím alespoň některé z nich.

Podíl na světové produkci (v %)

Rok	Rusko	Velká Británie	Německé státy/Německo
1750	5,0	1,9	2,9
1800	5,6	4,3	3,5
1860	7,0	19,9	4,9
1900	8,8	18,5	13,2

Poznámka: Tabulka je převzata z knihy Paula Kennedyho *The Rise and Fall of the Great Powers*, s. 19.

Tento přehled nepotřebuje komentář. Velmi názorně postihuje vzestup Velké Británie a začátek jejího sestupu z čelné pozice od konce 19. století (kdy se „továrnou světa“ postupně stávají USA). Stejně tak je zřejmý nástup císařského Německa a trvalé relativní zaostávání Ruska.

Doplňme tyto starší údaje přehledem o relativním válečném potenciálu velmocí v roce 1937.

USA	41,7 %
Německo	14,4 %
SSSR	14,0 %
Velká Británie	10,2 %
Francie	4,2 %
Japonsko	3,5 %
Itálie	2,5 %

Poznámka:
Tabulka je převzata z knihy Paula
Kennedyho *The Rise and Fall of the
Great Powers*, s. 430.

Západní aliance disponovala 70 % celosvětového potenciálu. Německo nemohlo zachránit před porážkou ani obsazení celé Evropy. Postavilo se proti síle, již nemohlo čelit.

V obdobné situaci jako Německo v době války se ocitl i Sovětský svaz (i se svými satelity) v poválečném období.

Podíl na světové produkci (v %)

	1960	1970	1980
Rozvojové země	11,1	12,3	14,8
Japonsko	4,5	7,7	9,0
Čína	3,1	3,4	4,5
EHS	26,0	24,7	22,5
USA	25,9	23,0	21,5
Ostatní rozvinuté země	10,1	10,3	9,7
SSSR	12,5	12,4	11,4
Ostatní komunistické země	6,8	6,2	6,1

V roce 1980 tedy usilovala Varšavská smlouva se 17,5 % produkce o paritu se Severoatlantickou aliancí, která měla k dispozici 53 % celosvětové produkce, a tento vzájemný nepoměr se trvale zhoršoval, jak o tom svědčí údaje z let 1960 a 1970.

Paul Kennedy dokončil svou knihu v polovině 80. let. Ve své době vyvolala oprávněnou pozornost, ale teprve naše doba může ocenit její skutečnou hodnotu. Autor se nepustil sice do žádných konkrétních předpovědí, avšak závěr, k němuž dospěl, se potvrdil jako zcela přesný: Velmoc, která nerespektuje elementární ekonomická fakta a jejíž výdaje na armádu nejsou v relaci k výkonnosti její ekonomiky, směřuje ke kolapsu.

Máme sklon posuzovat a vnímat svět kolem nás ze svého nevelkého prostoru. Proto přikládáme často větší význam tomu, co nás bezprostředně ovlivňuje. Nevyhneme se tak jistému zúženému pohledu a odtud i možným omylům. Posuzováno v tomto kontextu přináší kniha P. Kennedyho nejen jednu z nejlepších analýz dynamiky změny velmocenských vztahů, ale v našem prostředí by měla být pochopena i v jiném významu – tím, že zařazuje mocenské konflikty naší doby do rámce světového vývoje posledních pěti století a důsledně přesahuje prostor jednotlivých regionů, je zároveň bezděčným dokladem bezvýhodnosti každého do sebe zahleděného a na zkušenostech vlastní generace založeného provincialismu.

O druhé knize – *Preparing for the Twenty-first Century* – úspěšného autora lze říci velmi málo. Paul Kennedy v ní opustil pole, na němž tak brilantně prokázal existenci dynamiky změny postavení velmocí v novodobých dějinách světa, a k celé řadě prognóz pro 21. století přidává jen další. Je jistě poučenější než mnozí jiní autoři, ale může nabídnout jen prognózu globálních ekonomických a následně i mocenských posunů. Tyto prognózy velmi rychle stárnou úměrně s tím, jak se vzdalují době, v níž vznikly. Proto tato kniha P. Kennedyho by měla být zmíněna spíše pro evidenci než pro svůj obsah. Ten by dnes zřejmě ani sám autor již bezvýhradně neobhajoval.

Milan Švankmajer